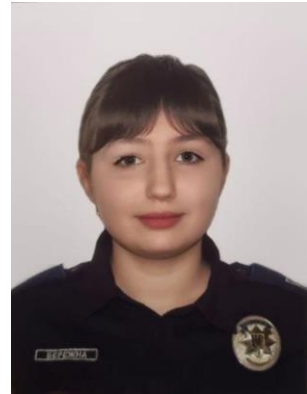

Кирило Олександрович ЧЕРЕВКО,
кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет внутрішніх
справ, Харків)

Ольга Максимівна БЕРЕЖНА
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, Харків)

ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

У статті розглянуті питання та проблеми поглиблення кримінологічного розуміння природи, стану, особливостей детермінації та протидії торгівлі людьми в умовах війни в Україні. Визначено поняття торгівлі людьми, охарактеризовано стан відтворення ординарних проявів торгівлі людьми та стан відтворення злочинів з ознаками торгівлі людьми. Визначено соціально-економічні та культурно-психологічні фактори торгівлі людьми в Україні в умовах війни. Встановлено, описано та пояснено політичні фактори торгівлі людьми в умовах війни в Україні.

Ключові слова: злочинність, війна, торгівля людьми, протидія злочинності, протидія торгівлі людьми, детермінація, злочин з ознаками торгівлі людьми, фактори торгівлі людьми.

Постановка проблеми: Торгівля людьми, поряд із такими тяжкими правопорушеннями, як незаконний обіг наркотичних засобів, зброї та

іншими, є глобальною проблемою у сучасному світі. Вона порушує основоположні та фундаментальні права, які гарантує конституція – право на волю та особисту недоторканість, свободу пересування, повагу, вільний вибір місця проживання. На сьогоднішній день цей злочин досягнув міжнародного характеру, охопивши всі держави, в тому числі і Україну.

Сучасні форми експлуатації та нові виклики, з якими довелось зіштовхнутися українцям, створюють загрозу потрапляння у ситуацію торгівлі людьми практично всіх соціальних груп населення. Низка факторів, які впливають на поширення цієї загрози, а саме: збройний конфлікт на Сході країни, підвищення рівня мобільності населення, поява внутрішньо переміщених осіб та пов'язані з цим трудова міграція населення, економічна нестабільність, зростання рівня безробіття, сприяють, на жаль, поширенню випадків учинення цього правопорушення.

У вивченні проблеми торгівлі людьми як явища, що несе загрозу суспільству в цілому, необхідно використовувати системний підхід, на підставі якого кримінальні правопорушення щодо «торгівлі людьми» необхідно розглядати структурно та цілісно та, разом із тим, як процеси, що постійно змінюються.

Аналізу проблем протидії торгівлі людьми присвячена значна кількість досліджень. Серед основних робіт, на яких зокрема ґрунтується це дослідження, слід відзначити праці О. М. Бандурки, В. І. Бондаренко, О. О. Житного, О. М. Литвинова, Ю. В. Орлова, К. О. Черевка, А. М. Яценка та ін.

Метою дослідження є всебічне, достовірне вивчення сучасного стану законодавства щодо понять торгівлі людьми, а також одержання корисних для кримінології результатів задля подальшого застосування методів протидії торгівлі людьми в умовах війни в Україні.

Виклад основного матеріалу. Розгляд торгівлі людьми зі сторони кримінального-правового підходу включає аналіз положень існуючого законодавства, яке регулює цю сферу, виокремлення особливостей складу кримінального правопорушення і виділення кваліфікуючих ознак.

Торгівля людьми належить до правопорушень, що мають міжнародний характер, тому криміналізація торгівлі людьми у національному законодавстві має відповідати вимогам міжнародних нормативно-правових актів, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України. Основним міжнародно-правовим документом, що заклав основу сучасної системи протидії торгівлі людьми, є Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, яка була прийнята 15 листопада 2000 р.¹

Міжнародно-правові акти, що регламентують заходи з протидії торгівлі людьми, до яких приєдналася Україна, вимагають не лише

¹ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. Верховна рада України. Офіційний веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.

криміналізації цього явища, а й безпосередньої імплементації в національне законодавство та правозастосовну практику. Для забезпечення виконання цих вимог 20 вересня 2011 року було прийнято Закон України «Про протидію торгівлі людьми», який набув чинності 15 жовтня 2011 року.

Положення Закону України «Про протидію торгівлі людьми» дає таке визначення торгівлі людьми: «Здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином»¹.

В кримінальному праві України існує стаття, що передбачає кримінальну відповідальність саме за торгівлю людьми, і це ст. 149 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року, яка була наближена до міжнародних стандартів протидії торгівлі людьми, а саме: до положень статті 3 Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, ратифіковану Україною у 2004 році. Зміни та доповнення відбулись на підставі Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми та втягнення у заняття проституцією» від 12 січня 2006 року, а в подальшому - у 2018 році на підставі Закону України «Про внесення змін до статті 149 Кримінального кодексу України щодо приведення у відповідність з міжнародними стандартами»².

У Кримінальному кодексі України від 5 квітня 2001 р. ст. 149 КК України була перенесена з розділу злочинів проти життя та здоров'я особи в розділ злочинів проти волі, честі та гідності особи, що стало більше відповідати її спрямованості на захист порушених прав людини.

Відповідно до положення ч. 1 ст. 149 КК України законодавець визначає торгівлю людьми шляхом перелічення діянь, що входять до її складу: «Торгівля людьми, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію»³.

¹ Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>.

² Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. Верховна рада України. Офіційний веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.

³ Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL:

Незважаючи на позитивні зміни, стаття все ще має певні недоліки. Еволюція формулювань кримінально-правової норми свідчить про готовність до її вдосконалення та підтверджує намір дотримуватися зобов'язань щодо імплементації положень міжнародних документів у національне законодавство. Критика нової редакції триває, зокрема, щодо недосконалості нової статті з точки зору юридичної методології та певних проблем, які виникають при її застосуванні. Такі поняття, як «вербування», «передача», «вимагання», «уразливий стан особи», «позбавлення волі» та «передача або отримання особи» потребують розширеного тлумачення для однакового тлумачення та застосування правоохоронними органами і судом.

Водночас, деякі терміни не зовсім точно відображені в українському кримінальному законодавстві порівняно з Конвенцією. Наприклад, стаття 3 Конвенції визначає: а) коли кримінальне правопорушення вчиняється більш ніж в одній державі; б) коли вчиняється в одній державі, але значна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю здійснюється в іншій державі; в) коли вчиняється в одній державі, але за участю організованих злочинних груп, які здійснюють злочинну діяльність в декількох державах; г) коли він вчиняється в одній державі, але його суттєві наслідки мають місце в іншій державі, визначаються як поняття злочинів транснаціонального характеру. З огляду на вище зазначене, для доведення вини у вчиненні правопорушення вкрай необхідно пов'язати всі елементи складу, щоб довести вину у вчиненні відповідного кримінального правопорушення¹.

Водночас, догматичне, кримінально-правове визначення торгівлі людьми, що зафіксоване у ст. 149 КК України, не дає достатньо повного та адекватного уявлення про цей кримінальний феномен в умовах збройного конфлікту. Справа в тому, що низка випадків, які за формальними ознаками підпадають під ст. 149 КК України, враховуючи контекст збройного конфлікту, кваліфікуються за ст. 438 КК України. Зміст цієї статті законодавчо закріпив такий перелік дій, який концептуально можливо пов'язати з торгівлею людьми, тобто: жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій².

Ці випадки у функціонально широкому, кримінологічному розумінні

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

¹ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. Верховна рада України. Офіційний веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.

² Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

більш чітко формулюють феномен торгівлі людьми в збройному конфлікті, оскільки захоплення в полон військовослужбовців, а також цивільних осіб відбувається з метою подальшого обміну, отримання грошової вигоди, при насильницькому переміщенні (депортації) до осіб ставляться в тому числі як до предметів, речей, тобто відбувається кримінальне уречевлення людини, її дегуманізація.

Отже торгівля людьми постає складним соціально-правовим феноменом, в структурі якого можливо виділити два блоки кримінальних практик: *ординарна торгівля людьми* (діяння, передбачені ст. 149 КК України) та *воєнно-контекстуальна торгівля людьми* (випадки незаконного переміщення, угод щодо людей, ознаки яких відповідають воєнним злочинам або злочинам проти людяності).

Проводячи криміналістичне профілювання стану і тенденції відтворення ординарних проявів торгівлі людьми за основу було концептуально покладено догматичне визначення поняття торгівлі людьми, закріплене у ст. 149 КК України, проаналізовано статистичні дані Офісу Генерального Прокурора, Єдиного державного реєстру судових рішень та ін.¹

Проводячи аналіз цих статистичних даних, необхідно зауважити, що повністю оцінити фактичні масштаби цього злочину в Україні неможливо, оскільки на тимчасово окупованих територіях, зон бойових дій, не здійснюється жодного моніторингу.

У загальній структурі злочинності «торгівля людьми», якщо брати за показник усі злочини проти людської волі, честі та гідності, становить лише незначну частку. Як можна бачити з діаграми 1.1, у період з 2016 по листопад 2024 р. було загалом зареєстровано 1885 правопорушень, що підпадають під ст. 149 КК України. Упродовж звітного періоду можна побачити нестійку динаміку, яка має хвилеподібний характер: найбільш різкий стрибок (+298,2%), у порівнянні з 2016, відбувся у 2017 р., тоді було виявлено 340 злочинів зазначеної категорії; у наступні роки відбувалося поступове, шляхом коливаннями зі змінами періодів зростання та спаду інтервалом в 1 рік.; найбільш різке падіння (-65,5%) відповідного показника у 2020-му, порівняно стабільна є кількість у періоди з 2022 по 2024 рр. Загалом за період з 2019 р. по листопад 2024 р. можна побачити падіння виокремлених показників².

Також доцільно зазначити, що починаючи з 2020 р., окрім органу Національної поліції України, правопорушення торгівлі людьми стоїть на обліку ще й Державному Бюро Розслідувань (далі ДБР) (2020 р. – 1, 2021 р. – 2, 2022 р. – 1, 2023 р. – 1, січень-листопад 2024 року - 1). Такі низькі показники реєстрації (при цьому немає ніякого подальшого розслідування) пов'язані із тим, що ч. 4 ст. 216 КПК України не регламентує прямої

¹ Примусова депортація українських дітей: Звіт Єльської лабораторії гуманітарних досліджень підтверджує обвинувачення представникам рф / Офіс генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/>

² Примусова депортація українських дітей: Звіт Єльської лабораторії гуманітарних досліджень підтверджує обвинувачення представникам рф / Офіс генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/>

підслідності ДБР цьому правопорушенню, оскільки на ДБР покладається досудове розслідування правопорушень, вчинені особами, перелік яких зазначений у ст. 216 КПК України. За зазначені роки органами ДБР було винесено із 6 проваджень по торгівлі людьми, які знаходяться у них на розслідуванні, було винесено лише одну підозру (2023 р.), за жоден рік не відбулося направлення до суду.

Порівняння зазначених в діаграмі 1 показників засвідчує наявність в цілому несприятливої динаміки відтворення торгівлі людьми. На сьогоднішній день із зареєстрованих злочинів за ст. 149 КК України направляються до суду з обвинувальним актом лише від 29 до 56% (2016 – 39,5%, 2017 – 28,5%, 2018 – 39,6%, 2019 – 47,5%, 2020 – 35,7%, 2021 – 45%, 2022 – 47,7%, 2023 – 55,8%, січень-листопад 2024 – 44,7%). Тобто наведені дані засвідчують, що, упродовж розглянутого періоду, лише кожне друге, а той третє направляються до суду з обвинувальним актом. На жаль, такий занижений рівень виявлення цього виду кримінального правопорушення свідчить не про те, що стало менше вчинюваного злочину, а про складність проведення досудового розслідування в умовах воєнний стану, при окупації території, оскільки виникають проблеми при виявленні загалом факту вчинення злочину торгівлі людьми.

Діаграма 1

Графічне зображення рівня торгівлі людьми у співвідношенні з показником обвинувальних актів за ст. 149 КК України

Здійснений аналіз даних Єдиного державного реєстру судових рішень¹ та узагальнення усіх етапів, починаючи із реєстрації торгівлі людьми відповідними уповноваженими органами, і закінчуючи притягнення до

¹ Єдиний державний реєстр судових рішень. Офіційний веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

відповідальності у судовому порядку, дозволяє зробити висновок про ще більш несприятливу ситуацію. Із зареєстрованих 1885 факів злочинів за ст. 149 КК України було закінчено провадження винесенням вироку лише 110 (5,8 %). Такий показник зумовлений: латентністю, що ускладнює збирання доказів та розкриття справи; у більшості випадків, як зазначалося вище, правопорушення вчиняється групою осіб, або іншими словами – злочинною мережею, що значно ускладнює притягнення до відповідальності; також торгівля людьми часто має міжнародний аспект, тобто злочинці можуть вчинити саме правопорушення вже за межами країни, що суцільно ускладнює розкриття злочину у межах країни та здійснення ефективного переслідування особи правопорушника.

Таблиця 1

Показник	Орган, що надає інформацію	Всього (2016-листопад 2024)
Кількість зареєстрованих злочинів за статтею 149 Кримінального кодексу України	Офіс генерального прокурора	1885
Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	Офіс генерального прокурора	1067
Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду	Офіс генерального прокурора	769
Кількість кримінальних проваджень з винесенням вироку судами України за статтею 149 Кримінального кодексу України	Єдиний державний реєстр судових рішень	110

Як можна побачити з даних таблиці 2, відбувається певна диференціація – більшість зареєстрованих випадків торгівлі людьми припадає на ч. 2 ст. 149 КК України. Проаналізувавши матеріали кримінальних проваджень, а також вироків із Єдиного державного реєстру судових рішень, можна дійти висновку, що такий розподіл пов'язаний із тим, що правопорушення здебільшого здійснюється за попередньою змовою осіб, а за іншими кваліфікуючими ознаками – найчастіше трапляються випадки вчинення злочину повторно, щодо кількох осіб та щодо неповнолітнього.

Таблиця 2

Обліковано кримінальних правопорушень за ст. 149	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	січень-листопад 2024	За весь зазначений період
Ч 1.ст.149	19	23	20	25	31	40	10	22	16	208
Ч 2.ст.149	88	272	206	171	134	139	74	100	42	1236
Ч 3.ст.149	7	45	42	120	42	52	48	25	45	404

Здійснений аналіз даних Генеральної Прокуратури України щодо кількості потерпілих осіб у зазначений період дозволяє концептуально виділити наступні особливості досліджуваного виду злочинної активності: спостерігається значна кореляція між потерпілими особами чоловічої та жіночої статі (див. діаграма 2), зокрема, зі збільшенням одного із показників (наприклад, осіб чоловічої статі) відбувається зниження іншого (осіб жіночої статі) і навпаки. При цьому в загальному значенні, завдяки цій варіації, сукупна сума дає неможливість виділити якусь певну категорію, на яку частіше відбувається кримінально-протиправне посягання, оскільки відбувається певна рівність у показниках (див. таблицю 3); те ж саме можна побачити у співвідношенні показників неповнолітній дітей та малолітніх дітей.

Таблиця 3

Категорії потерпілих осіб	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	січень-листопад 2024	За весь зазначений період
Осіб жіночої статі	66	130	127	107	64	49	36	30	28	637
Осіб чоловічої статі	16	160	81	145	87	88	18	45	8	648
Неповнолітніх дітей	2	8	11	8	0	9	5	6	4	53
Малолітніх (до 14 років)	2	11	12	2	1	17	7	10	9	71
Всього потерпіло від торгівлі людьми	86	309	231	262	152	163	66	91	49	1409

Торгівлі людьми є експлуатація людини, тому вона може проявлятися у різних формах: трудова експлуатація; сексуальна експлуатація; використання у порнографії; залучення до жебракування; продаж дитини; вилучення органів; примусова вагітність/примусове переривання вагітності; примусове одруження; примусове удочеріння/усиновлення з метою наживи; проведення дослідів над людиною; використання у збройних конфліктах; втягнення у злочинну діяльність.

Існує ряд ординарних випадків торгівлі людьми: 38-річний мешканець Одеси, скориставшись уразливим станом (внаслідок збігу тяжких сімейних

та матеріальних обставин шукала заробіток) 22-річної дівчини, спочатку через листування в месенджері, а потім під час особистої зустрічі переконав її поїхати в іншу країну для працевлаштування в салоні, де вона мала б надавати інтимні послуги за гроші. Натомість пообіцяв безпеку, велику заробітну плату та порядних «клієнтів». Сам же правопорушник за вербування дівчини планував отримати 1000 доларів США (ч. 1 ст. 149 КК України – вербування, вчинене з метою експлуатації, з використанням уразливого стану потерпілого для отримання його згоди на експлуатацію)¹; 24-річний житель Чернівецького району організував незаконний бізнес, у якому з метою експлуатації використовував 16-річну дівчину у наданні послуг сексуального характеру за кошти, окрім цього використовував зображення та відеозаписи порнографічного характеру за участю неповнолітньої, які за гроші розповсюджував через створений канал в месенджері (ч. 2 ст. 149 КК України – ті ж дії щодо неповнолітньої)²; 43-річний мешканець Стрийського району, скориставшись уразливим станом (заявник та його цивільна дружина є переселенцями, і з вересня 2022 року проживають та працюють на одній із ферм, розташованих у Стрийському районі), не виконав своїх обіцянок і попри все не оплачував роботу працівників, а лише забезпечив їх місцем для проживання з неналежними умовами та періодично – продуктами. (ч. 2 ст. 149 КК – щодо кількох осіб)³; Правоохоронцями було встановлено роботодавців, підозрюваних у торгівлі людьми та ідентифіковано 21 постраждалого. Трьом фігурантам повідомлено про підозру (торгівля людьми) Також ними було викрито фермера, який займався трудовою експлуатацією на території Харківської області. Він пропонував високу заробітну плату, гідні умови проживання та триразове харчування на його господарстві людям, що опинилися в скрутних життєвих обставинах. Натомість робочий день складав понад 14 годин, умови проживання не відповідали санітарним нормам, а харчування не вистачало для мінімальних потреб. У разі відмови людей працювати зловмисник застосовував фізичну силу. Серед потерпілих - шість чоловіків та одна жінка (ч. 2 ст. 149 – щодо кількох осіб).

З початком широкомасштабного вторгнення окупаційних військ російської федерації 24 лютого 2022 року ризик стати жертвою торгівлі людьми значно виріс у порівнянні з попередніми роками. Це зумовлено значним відтоком людей з місця їх проживання: через окупацію,

¹ Одеські поліцейські викрили містянина, який завербував молоду жінку для зайняття проституцією за кордоном. Головне управління національної поліції України в Одеській області. URL: <https://od.npu.gov.ua/news/odeski-politseiski-vykryly-mistianyna-iakyi-zaverbuvav-molodu-zhinku-dlia-zainiattia-prostyuttsiieiu-za-kordonom>.

² Завербував неповнолітню для сексуальної експлуатації та виготовляв і розповсюджував порнографію: слідчі поліції повідомили буковинцю про підозру. Головне управління Національної поліції України в Чернівецькій області. URL: <https://cv.npu.gov.ua/news/zaverbuvav-nepovnolitniu-dlia-seksualnoi-ekspluatatsii-ta-vyhotovliav-i-rozpovsiudzhuвав-pornohrafiiu-slidchi-politsii-povidomyly-bukovyntsiu-pro-pidozru>.

³ На Львівщині правоохоронці повідомили фермеру про підозру в експлуатації людей. Головне управління національної поліції України в Львівській області. URL: <https://lv.npu.gov.ua/news/nalvivshchyni-pravookhorontsi-povidomyly-fermeru-pro-pidozru-v-ekspluatatsii-liudei>.

пошкодження або знищення житлових приміщень велика кількість осіб або виїхала на тимчасове проживання в Європу, або була переселена всередині держави, або була примусово депортована на територію росії та Білорусі¹.

Торгівлі людьми є експлуатація людини з метою наживи, тому вона може проявлятися у різних формах: - трудова експлуатація; - сексуальна експлуатація; - використання у порнографії; - залучення до жебракування; - продаж дитини; - вилучення органів; - примусова вагітність/примусове переривання вагітності; - примусове одруження; - примусове удочеріння/усиновлення з метою наживи; - проведення дослідів над людиною; - використання у збройних конфліктах; - втягнення у злочинну діяльність;

У медіа нерідко стверджується, що громадян України нібито продають з метою подальшого їх використання у збройних конфліктах. Але тут інша проблема – підміна поняттям «торгівля людьми» інших протиправних дій стосовно українських військовополонених та цивільних осіб. Маються на увазі випадки вимоги грошей за звільнення цих осіб. Контент-аналіз українського медіапростору свідчить, що саме такі випадки сьогодні чомусь все частіше називають торгівлею людьми. Проте з позиції кримінального права подібні дії необхідно кваліфікувати як захват заручників чи(та) незаконне позбавлення волі або викрадення людини².

Як засвідчило здійснене нами дослідження, торгівлі людьми в умовах війни сприяє низка соціально-економічних та культурно-психологічних факторів, с саме протиріччя *соціально-економічного характеру*: - майже повне знищення окремих секторів національної економіки внаслідок війни (металургія, хімічна промисловість, воєнно-промисловий комплекс тощо), які забезпечували притік іноземної валюти в країну та стійкість курсу національної грошової одиниці. Відтак – втрата робочих місць, колосальне зниження надходжень до державного бюджету на фоні екстраординарного зростання оборонної витратної його частини, несприятливі інфляційні процеси призвели до суттєвого зниження рівня реальних доходів населення. Ці обставини зробити людей більш уразливими, оскільки, відчайдушно потребуючи доходу чи допомоги для виживання, можна необдуманно погоджуватися на ризиковані пропозиції працевлаштування, в тому числі й закордоном, і тим самим ставати жертвами торгівлі людьми; - наявність тіньової економіки: кримінальна («чорна») економіка, орієнтована на задоволення деструктивних суспільних потреб (проституція, торгівля людьми, наркобізнес і т. п.) або ж одержання доходів від різних видів професійної злочинної діяльності (скупка краденого, торгівля золотом та ін.); - транскордонні переміщення:

¹ Торговля людьми в условиях войны: как не стать жертвой? Новомиргородська міська рада. Офіційний веб-сайт. URL: <https://rada-novomirgorod.gov.ua/torhivlya-lyudmy-v-umovakh-viyny-yak-ne-staty-zhertvoyu>.

² Омбудсман Дмитро Лубінець закликав внести зміни до законодавства щодо відстрочки для колишніх цивільних заручників. Інформаційно-аналітичний портал «ФАКТ». Офіційний веб-сайт. URL: <https://fact-news.com.ua/ombudsman-dmytro-lubinets-zaklykav-vnesty-zminy-do-zakonodavstva-schodo-vidstrochky-dlya-kolyshnih-tsyvilnyh-zaruchnykiv/>

переміщення людей через кордони, часто в пошуках безпеки, може наражати їх на ризик стати жертвами торгівлі людьми, оскільки в пошуках захисту особи можуть не розпізнати небезпеку і стати жертвами торгівлі людьми. Особливо це стосується осіб, які незаконно пересікли кордон, а також одиноких жінок; - також до соціально-економічних факторів торгівлі людьми належать: бідність, економічна нерівність між країнами та регіонами; обмеження пропозиції щодо працевлаштування всередині країни; відсутність легального статусу та громадянства значної частини населення, які шукають притулку за кордоном.

Культурно-психологічні: - традиційні фактори комп'ютерної психології та уречевлення людей загострюються в контексті війни, актуалізуючи установку на максимізацію прибутку й користування з вразливого становища людей; - страх бути мобілізованими та залученими до бойових дій з боку окремої частини чоловічого населення змушує шукати нелегальну роботу, без офіційного працевлаштування, що також впливає на зростання ризиків стати жертвою торгівлі людьми, трудової експлуатації; - психологічна травма: насильство, втрата близьких і переміщення можуть призвести до значної психологічної травми серед осіб, які постраждали від війни. Ця травма може зробити людей більш вразливими до маніпуляцій і примусу з боку торговців людьми, які обіцяють втечу або полегшення їхніх страждань; кризовий стан, у якому перебувають українські громадяни та який призвів до зниження самозахисту, погіршення психологічного самопочуття людей; - насильство: у зонах бойових дій часто спостерігається зростання насильства, включаючи сексуальне насильство. У цьому контексті жінки та діти, зокрема, знаходяться під загрозою торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації; - дегуманізація за національною ознакою українців з боку країни-агресора: виокремлення українців росіянами як «нижчих» за себе і ворожих собі зумовлює уречевлення українців, що формує відповідне ставлення й полегшує прийняття рішення про вчинення різних угод щодо людей, їх незаконного переміщення, експлуатації.

Політичні фактори торгівлі людьми в умовах війни в Україні. Повномасштабна збройна агресія РФ створила кризу у сфері забезпечення прав і свобод осіб. Торгівля людьми, як правило, передбачає будь-яке переміщення жертви. Жертв цього злочину пересувають з їхнього середовища і тримають у таких місцях, де злочинці мають змогу їх постійно контролювати і утримувати в залежності. Нерідко жертв переховують, шляхом використання різноманітних засоби: укривають в спеціальних приміщеннях, закладах чи установах; змінюють їхні дані, документи тощо. Масові виїзди за кордон, у тому числі депортації мирного населення, стали одним із політичних факторів злочину торгівлі людьми в умовах воєнного конфлікту.

На сьогоднішній день не існує офіційної кількості депортованого населення України, проте, як зазначає уповноважений Верховної Ради України з прав людини Дмитро Лубенець, «з лютого щонайменше 2 млн 800 тис українців були вимушені виїхати чи були депортовані на територію

Росії»¹.

Рада Безпеки ООН (РБ ООН) прийняла резолюцію №1261 у 1999 році, у якій перелічено шість серйозних порушень проти дітей під час збройного конфлікту. Ці шість грубих порушень ґрунтуються на міжнародному гуманітарному праві, міжнародному праві прав людини, міжнародно визнаних інструментах і фундаментальних принципах, включаючи чотири Женевські конвенції та додаткові протоколи до них, Римський статут і Конвенцію про права дитини. 5 з них є викрадення дітей державними та недержавними особами під час міждержавних та внутрішньодержавних воєн. Такі дії є серйозним порушенням Женевських конвенцій і, залежно від обставин, може бути кваліфіковано ще й як військовий злочин або злочин проти людства².

За словами глави Офісу Президента країни Андрія Єрмака, країна-агресор депортувала майже 20 тисяч українських дітей. При цьому, уповноважена Президента України з прав дитини Дарія Герасимчук оцінює, що *«потенційно йдеться про кілька сотень тисяч викрадених дітей, тобто про 200-300 тисяч»*³.

Державна служба розвідки України у справах військовополонених, депортованих і осіб, зниклих безвісти, створена рішенням Кабінету Міністрів України в березні 2022 року, надає дані про «депортованих» українських дітей і періодично оновлюється. Станом на 22 квітня 2023 року кількість депортованих дітей становила 19 393 особи. Це число відповідає *«офіційно визнаним дітям на території російської федерації»*. Під час візиту до Києва представники української влади пояснили експертам, що ця перевірка здійснюється шляхом повторної перевірки даних про зниклих дітей та їх місцеперебування кількома інституціями (Служба Інформаційної Безпеки, прокуратура, національна поліція тощо).

4 квітня 2023 року, з подання делегації 45 держав-учасниць ОБСЄ та після консультацій з Україною, було створено Місії експертів для *«вирішення проблеми депортації дітей в умовах порушення прав людини та гуманітарних наслідків агресивної війни росії проти України»*. На основі цього було опубліковано звіт *«Report on violations and abuses of international humanitarian and human rights law, war crimes and crimes against humanity, related to the forcible transfer and/or deportation of Ukrainian children to the Russian federation»*⁴.

¹ Омбудсман Дмитро Лубінець закликав внести зміни до законодавства щодо відстрочки для колишніх цивільних заручників. Інформаційно-аналітичний портал «ФАКТ». Офіційний веб-сайт. URL: <https://fact-news.com.ua/ombudsman-dmytro-lubynets-zaklykav-vnesty-zminy-do-zakonodavstva-schodo-vidstrochky-dlya-kolyshnih-tsyvilnyh-zaruchnykiv/>

² Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». Національна соціальна сервісна служба України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-oon-1325>.

³ Інтерв'ю Вікторії Спартц: звинувачення до Єрмака, контроль за зброєю та закиди до України. Європейська правда. Офіційний веб-сайт. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/interview/2022/07/11/7142967/>

⁴ Organization for Security and Co-operation in Europe Office for Democratic Institutions and Human Rights. OSCE. Офіційний веб-сайт. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/7/7/542751.pdf>.

Висновки. Чинна в Україні нормативна база протидії торгівлі людьми, що складається з національного й міжнародного законодавства, потребує доповнення й уточнення, хоча в цілому вона є придатною для створення ефективного механізму протидії торгівлі людьми.

Те, що саме у 2017 році було зареєстровано найбільшу кількість злочину «торгівлі людьми», слід пов'язати не із реальним їх зростанням, а з організаційно-управлінськими факторами, що мали місце в діяльності правоохоронних органів, оскільки цей період МВС оголосило «роком боротьби з торгівлею людьми».

Деталізує інформаційну модель асоціальних практик щодо невиконання судових рішень система якісних показників. Ведучи мову про структуру злочинності, звернімо увагу, що в кримінології прийнято виділяти в аналітичних цілях три її різновиди: соціально-демографічну, кримінально-правову та кримінологічну, які розкриваються у відповідній послідовності. Дотримуючись цієї в цілому визнаної в науці логіки викладення матеріалу, звернімося спершу до описання соціально-демографічних структурних особливостей невиконання судових рішень.

Боротьба з торгівлею людьми в умовах війни потребує комплексного підходу, який враховує не лише кримінальні аспекти торгівлі людьми, а й соціально-економічні та культурно-психологічні фактори. Цей підхід має включати зусилля щодо забезпечення економічної стабільності, психологічної підтримки, запобігання гендерному насильству, правозастосування та проведення інформаційних кампаній для захисту та підтримки вразливих верств населення. Крім того, міжнародна співпраця та допомога часто мають вирішальне значення для боротьби з торгівлею людьми в регіонах, уражених конфліктом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В Україні збільшилася кількість людей, які хочуть усиновити дитину. Кабінет Міністрів України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukraini-zbilshylasia-kilkist-liudei-iaki-khochut-usynovyty-dytynu-oksana-zholnovych>.

2. Винні у сексуальному насильстві під час війни в Україні постануть перед судом – представниця ООН. Укрінформ. Офіційний веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3678247-vinni-u-seksualnomu-nasilstvi-pid-cas-vijni-v-ukraini-postanut-pered-sudom-predstavnica-oon.html>.

3. Єдиний державний реєстр судових рішень. Офіційний веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.

4. Завербував неповнолітню для сексуальної експлуатації та виготовляв і розповсюджував порнографію: слідчі поліції повідомили буковинцю про підозру. Головне управління Національної поліції України в Чернівецькій області. URL: <https://cv.npu.gov.ua/news/zaverbuvav-nerovnoolitniu-dlia-seksualnoi-ekspluatatsii-ta-vyhotovliav-i-rozpovsiudzhuvav-pornohrafiu-slidchi-politsii-povidomyly-bukovyntsiu-pro-pidozru>.

5. Інтерв'ю Вікторії Спартц: звинувачення до Єрмака, контроль за зброєю та закиди до України. Європейська правда. Офіційний веб-сайт. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/interview/2022/07/11/7142967/>

6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. Верховна рада України. Офіційний веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.

7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

8. На Львівщині правоохоронці повідомили фермеру про підозру в експлуатації людей. Головне управління національної поліції України в Львівській області. URL: <https://lv.npu.gov.ua/news/na-lvivshchyni-pravoohorontsi-povidomyly-fermeru-pro-pidozru-v-ekspluatatsii-liudei>.

9. Одеські поліцейські викрили містянина, який завербував молоду жінку для зайняття проституцією за кордоном. Головне управління національної поліції України в Одеській області. URL: <https://od.npu.gov.ua/news/odeski-politseiski-vykryly-mistianyna-iakyi-zaverbuvav-molodu-zhinku-dlia-zainiattia-prostytutsiiei-za-kordonom>.

10. Омбудсман Дмитро Лубінець закликав внести зміни до законодавства щодо відстрочки для колишніх цивільних заручників. Інформаційно-аналітичний портал «ФАКТ». Офіційний веб-сайт. URL: <https://fact-news.com.ua/ombudsman-dmytro-lubinets-zaklykav-vnesty-zminy-do-zakonodavstva-schodo-vidstrochky-dlya-kolyshnih-tsyvilnyh-zaruchnykiv/>

11. Примусова депортація українських дітей: Звіт Єльської лабораторії гуманітарних досліджень підтверджує обвинувачення представникам рф / Офіс генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/>.

12. Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.06.2023 р. № 496-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-%D1%80#Text>.

13. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>.

14. Протидія торгівлі людьми. Департамент соціального захисту населення Тернопільської обласної державної адміністрації. Офіційний веб-сайт. URL: <http://surl.li/uouhdi>.

15. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». Національна соціальна сервісна служба України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-onn-1325>.

16. Торгівля людьми в умовах війни: як не стати жертвою? Новомиргородська міська рада. Офіційний веб-сайт. URL: <https://rada-novomirgorod.gov.ua/torhivlya-lyudmy-v-umovakh-viyny-yak-ne-staty-zhertvoyu>.

17. How not to fall for the lover boy scam. Європол. Офіційний веб-сайт. URL: <https://www.europol.europa.eu/operations-services-and->

innovation/public-awareness-and-prevention-guides/how-not-to-fall-for-lover-boy-scam.

18. Organization for Security and Co-operation in Europe Office for Democratic Institutions and Human Rights. OSCE. Офіційний веб-сайт. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/7/7/542751.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 03.12.2024

Kyrylo A. CHEREVKO,

PhD in Law, Associated Professor

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

Olga M. BEREZHNA,

Student

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

PROBLEMS OF COMBATING HUMAN TRAFFICKING IN THE CONTEXT OF WAR IN UKRAINE

The article deals with the issues and problems of deepening the criminological understanding of the nature, state, peculiarities of determination and counteraction to human trafficking in the conditions of war in Ukraine. The concept of human trafficking is defined, the state of reproduction of ordinary manifestations of human trafficking and the state of reproduction of crimes with signs of human trafficking are characterized. The socio-economic, cultural and psychological factors of human trafficking in Ukraine during the war are identified. The political factors of human trafficking in wartime Ukraine are identified, described and clarified.

Keywords: *crime, war, human trafficking, combating crime, combating human trafficking, determination, crime with signs of human trafficking, factors of human trafficking.*